

УДК 331.1:330.341

Хандій О.О.

кандидат економічних наук, доцент,
Інститут економіки промисловості
Національної академії наук України

Khandii Olena

Candidate of Science (Economics), Associate Professor,
Doctoral Student
Institute of Industrial Economics
National Academy of Sciences of Ukraine

АКТИВІЗАЦІЯ СОЦІАЛЬНИХ ТА ТРУДОВИХ ЧИННИКІВ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ НА ЗАСАДАХ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

ACTIVATION OF SOCIAL AND LABOR FACTORS OF ECONOMIC GROWTH ON THE BASIS OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT

Соціальне забезпечення економічного зростання пов'язане з можливостями суспільства та держави активізувати соціальний та трудовий потенціали, перетворити їх на ресурс, забезпечити їх ефективне використання для отримання приросту соціального та трудового капіталу. У роботі визначено місце та значення активізації чинників соціального та трудового потенціалів у забезпеченні економічного розвитку. Із використанням методу декомпозиції під час побудови дерева стратегічних цілей та завдань сформульовано цілі, завдання, напрями, механізми й інструменти активізації соціального та трудового потенціалів. Розроблено критерії економічного зростання на засадах сталості відповідно до Цілей сталого розвитку України. Запропоновано структурну схему процесу активізації чинників соціального і трудового потенціалів у забезпеченні економічного зростання.

Ключові слова: економічне зростання, соціальний потенціал, трудовий потенціал, сталий розвиток, механізми активізації.

Социальное обеспечение экономического роста связано с возможностями общества и государства активизировать социальный и трудовой потенциалы, превратить их в ресурс, обеспечить их эффективное использование с целью получения прироста социального и трудового капитала. В работе определены место и значение активизации факторов социального и трудового потенциалов в обеспечении экономического развития. С использованием метода декомпозиции при построении дерева стратегических целей и задач сформулированы цели, задачи, направления, механизмы и инструменты активизации социального и трудового потенциалов. Разработаны критерии экономического роста на принципах устойчивого развития в соответствии с Целями устойчивого развития Украины. Предложена структурная схема процесса активизации факторов социального и трудового потенциалов в обеспечении экономического роста.

Ключевые слова: экономический рост, социальный потенциал, трудовой потенциал, устойчивое развитие, механизмы активизации.

Economic growth on the basis of sustainable development requires appropriate social, economic and environmental support. Social support for economic growth is connected with the opportunities of society and state to intensify social and labor potential, to turn them into a resource, to ensure efficient use in order to obtain an increase in social and labor capital. The article is devoted to the study of ensuring economic growth on the basis of sustainable development through the revitalization of social and labor factors of development. The place and significance of the activation of factors of social and labor potential in ensuring economic development are defined in the article to achieve the purpose of the study. The method of decomposition was used to construct a tree of goals and strategic objectives of ensuring economic growth on the basis of sustainable development through the intensification of social and labor development factors. This made it possible to determine the directions, mechanisms and tools for activating social and labor potential. The criteria for economic growth on the basis of sustainability in accordance with the goals of sustainable development of Ukraine were developed to assess the impact of social and labor factors on economic development. The systematization of the directions of activation of factors of social and labor potential has allowed to propose a structural scheme of the process of activation of factors of social and labor potential in ensuring economic growth. The main elements of the scheme of the process of activating the factors of social and labor potential include the goal, internal components, directions, mechanisms, tools, measures of activation in terms of content and areas of influence. Conclusions were made about the role of human potential in society and the activation of factors of labor and social potential in ensuring the possibility of economic growth on the basis of balanced sustainable development.

Keywords: economic growth, social potential, labor potential, sustainable development, mechanisms of activation.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. На підґрунті об'єднання основних положень концепції економічного зростання та сталого розвитку сформувалася сучасна економічна концепція економічного зростання на засадах сталого розвитку. Основним критерієм такого розвитку має бути економічне зростання за умови економічної ефективності, екологічної безпеки і соціальної справедливості. Економічне зростання на засадах сталого розвитку можна розглядати як кількісну характеристику змін параметрів економічної системи (збільшення ВВП, обсягів споживання, сукупного попиту, капіталу, інвестицій тощо), які, як правило, сприяють економічному розвитку за умов збалансованого розвитку виробництва, соціальної сфери, природного середовища, технологічного і соціального прогресу.

Сталий розвиток орієнтований, перш за все, на людину та поліпшення її життя у сприятливому соціально-економічному середовищі та екологічно чистому, здоровому, різноманітному природному довіллі. Розвиток соціального складника економічного зростання потребує постановки стратегічних цілей, формулювання критеріїв зростання, систематизації напрямів і механізмів активізації соціального та трудового потенціалів, що й визначило основні завдання даного дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Різні аспекти сталого розвитку досліджують у своїх роботах вітчизняні та зарубіжні вчені [1–8 та ін.], зосереджуючи увагу на 17 Цілях сталого розвитку та 169 завданнях як у короткостроковому, так і в довгостроковому періоді. Питання активізації соціального та трудового потенціалів як соціального складника сталого розвитку розкрито в трудах О.І. Амоші, Е.М. Лібанової, М.А. Хвесика, О.Ф. Новікової, В.П. Антонюк, Я.В. Остафійчука [1; 6–8 та ін.]. Ґрунтовні дослідження фахівців у соціально-трудої сфері залишають місце для подальшого вивчення напрямів та механізмів активізації соціального та трудового потенціалів залежно від наявних або можливих резервів реалізації потенціалу для досягнення визначених цілей сталого розвитку.

Формулювання цілей статті (**постановка завдання**). Метою статті є дослідження процесу активізації соціальних та трудових чинників економічного зростання на засадах сталого розвитку з визначенням основних напрямів та механізмів активізації соціального та трудового потенціалів.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Соціальний вимір сталого розвитку є обов'язковим складником усіх визначених Стратегією сталого розвитку України на період до 2030 р. національних цілей [9]. Усі стратегічні цілі зорієнтовані на збалансоване економічне зростання, яке в науковому дослідженні визначається як економічне зростання на засадах сталого розвитку.

Соціальний вектор економічного зростання на засадах сталого розвитку спрямований на продуктивну та ефективну зайнятість, гідну працю та створення гідних робочих місць, переорієнтацію та розвиток са-

мозайності населення, забезпечення сприятливих умов для підвищення кваліфікації, якісної освіти для розвитку людського потенціалу. Особливе місце посідають цілі, які пов'язані з подоланням бідності та скороченням нерівності, забезпеченням здорового життя, благополуччя населення в безпечних та життєстійких населених пунктах.

У визначеному контексті соціальний вимір сталого розвитку дає двохвекторну спрямованість. З одного боку, більшість внутрішніх складників соціальної компоненти виступають чинниками забезпечення економічного зростання на засадах сталого розвитку. З іншого боку, вони є цільовими орієнтирами, внутрішніми складниками стратегічних цілей такого розвитку.

Соціальний та трудовий потенціали як чинники економічного розвитку в сукупності виступають як системоутворюючий елемент сучасної економіки, тому оцінка його впливу на забезпечення економічного розвитку на основних принципах сталості дає можливість визначити об'єктивні закономірності соціально-економічного розвитку під впливом соціального і трудового потенціалів та підстави для науково-методичного обґрунтування управлінських рішень.

В узагальненому вигляді визначення та оцінка впливу соціального та трудового потенціалів за умови їх активізації на забезпечення економічного зростання на основних принципах сталого розвитку базується на вирішенні завдань, які структуровані на розробленому дереві стратегічних цілей та завдань (рис. 1–2).

За змістом виокремлено окремі стратегічні завдання в агрегованому вигляді – це складники (компоненти) окремих потенціалів та їхній розвиток, основні напрями та механізми активізації складників потенціалів для перетворення їх на соціальні та трудові чинники економічного зростання. Зміст третього складника визначається безпосередньо стратегічною метою та включає основні цілі сталого розвитку, а в четвертому наведено основні критерії економічного зростання на засадах сталості. Рівнозначність визначених стратегічних складників зумовлює необхідність урахування обмежень за основними цілями та критеріями сталого розвитку під час визначення міри впливу соціальних та трудових чинників на забезпечення економічного зростання за умови їх активізації.

На етапі декомпозиції кожне стратегічне завдання деталізується на підґрунті визначення окремих внутрішніх елементів, що розкривають їхній зміст, уточнюються напрями та механізми активізації соціального та трудового потенціалів залежно від наявних або можливих резервів реалізації потенціалів для досягнення визначених цілей сталого розвитку з урахуванням критеріїв та обмежень такого розвитку.

Узагальнена модель дерева стратегічних завдань окреслює та визначає основні методичні положення для розроблення кількісних оцінок міри впливу соціальних та трудових чинників на забезпечення економічного зростання на засадах сталого розвитку.

Існує сильний зв'язок між економічним зростанням та соціальним і трудовим потенціалами. Соціально-економічний розвиток визначає базові умови формування соціального та трудового потенціалів,

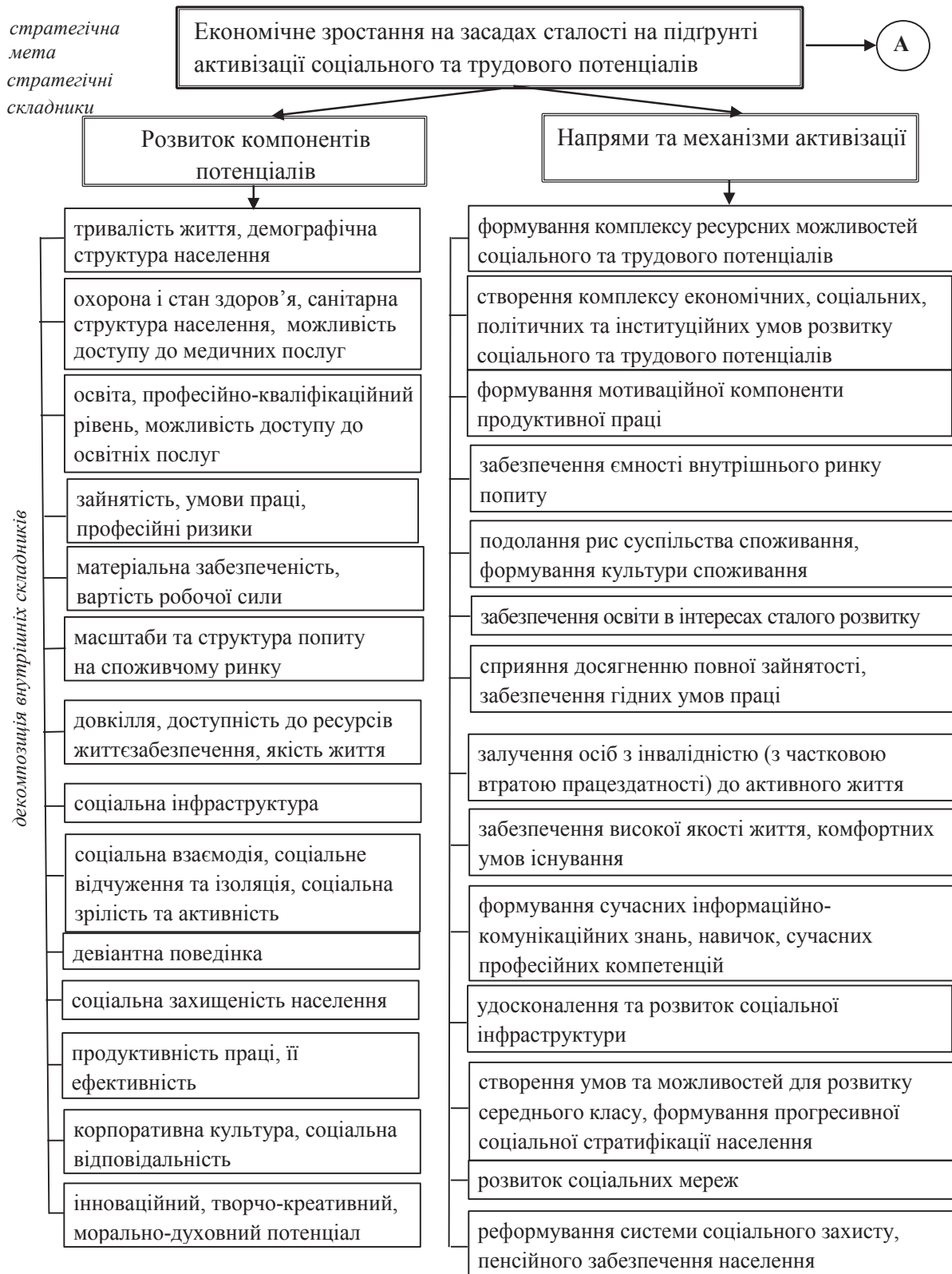

Рис. 1. Дерево стратегічних завдань забезпечення економічного зростання на засадах сталого розвитку за рахунок активізації соціальних та трудових чинників розвитку (частина 1)

водночас основні чинники потенціалів виступають чинниками економічного зростання та розвитку.

Активізація соціального та трудового потенціалів у роботі розглядається як безперервний про-

цес у структурі відтворювального процесу, який забезпечує шляхом багатосуб'єктних соціальних та соціально-трудова взаємозв'язків перетворення можливостей у дійсність, супроводжується появою

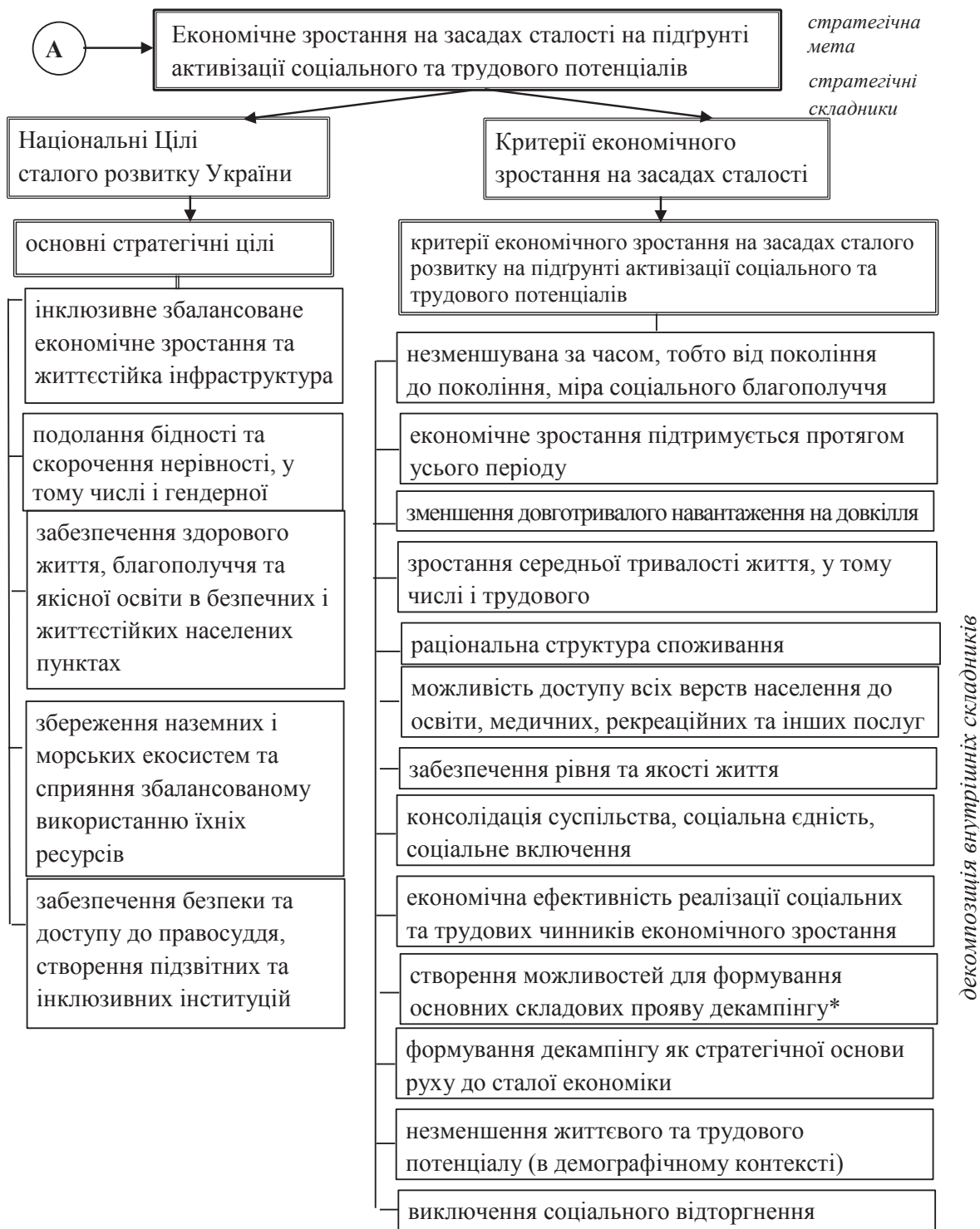

Рис. 2. Дерево стратегічних завдань забезпечення економічного зростання на засадах сталого розвитку за рахунок активізації соціальних та трудових чинників розвитку (частина 2)

* Декампінг – базовий принцип «зеленої» економіки, відповідно до якого можливе економічне зростання без збільшення природоємності та екологічних утрат. У Доповіді ЮНЕП (2011 р.) визначається, що прискорення процесу декампінгу є фундаментальним фактором для майбутнього добробуту людей [Decompling Natural Resource Use and Environmental Impacts from Economic Growth]. URL: http://www.unep.org/resourcepanel/decoupling/files/pdf/Decoupling_Report_English.pdf

нових форм та технологій їх реалізації й забезпечує адаптацію соціальних суб'єктів або суб'єктів соціально-трудомих відносин (зокрема, людина, соціальна група, спільнота чи суспільство та ін.) до но-

вих для них соціальних чи соціально-трудомих відносин та викликів.

Теоретико-методологічні засади активізації соціального та трудового потенціалів економічного

зростання на засадах сталого розвитку базуються на узагальненому підході врахування соціальної компоненти в забезпеченні економічного зростання. За змістом цього підходу соціальний складник включає основні елементи соціального та трудового потенціалів, які під час аналізу їхнього впливу на забезпечення економічного зростання визначаються як основні чинники такого розвитку.

Виходячи із цих концептуальних положень, на рис. 3 визначено місце та значення активізації чинників соціального та трудового потенціалів у забезпеченні економічного розвитку.

Соціальні доміанти сталого розвитку пов'язані з такими напрямками та завданнями активізації залежної від пріоритетності стратегічних цілей:

- сприяння повній і продуктивній зайнятості та гідній праці для всіх. Створення гідних робочих місць, забезпечення технологічної модернізації, сприяння підвищенню кваліфікації та розвитку трудових навичок відповідно до вимог визначають основні трудові чинники економічного зростання, які пов'язані з підвищенням продуктивності й ефективності праці, зміною характеру праці, посиленням мотиваційного складника, формуванням креативності та постійним нарощуванням потенціалу розвитку працівника;
- визначення діючого та розроблення розподільчого механізму одержання доходів, зокрема доходів за результатами праці, та участь у розподілі капіталу;
- розроблення та втілення системи мотивації до продуктивної праці та відновлення цінності праці й трудового життя;
- забезпечення рівноправного доступу людини до одержання доходів, користування ресурсами та соціальними послугами;
- безпека життя людини, соціальне благополуччя, підвищення комфорту людського існування. Со-

ціальне благополуччя пов'язано, в першу чергу, зі збільшенням тривалості життя, плануванням родини та раціонального особистого споживання, поліпшенням середовища існування людини, супроводжується розвитком його соціальної активності, соціальним захистом уразливих верств населення тощо, при цьому високі стандарти життєдіяльності повинні поєднуватися зі ставленням до довкілля як до безпосереднього продовження середовища власного помешкання;

– визначення освіти та науки визначальними важелями сталого розвитку, що забезпечує прогресивний розвиток людини, вдосконалення науково-технічної бази і технологій виробництва, цифровізація та «озеленення» економіки;

– забезпечення рівних можливостей в одержанні медичної допомоги та доступу всіх верств населення до медичних послуг у координатах сталого розвитку пов'язані, в першу чергу, з посиленням превентивних функцій за благополуччя, зосередження на детермінантах здоров'я, зокрема мінімізації шкідливих чинників, зумовлених стилем життя, шкідливими звичками;

– мінімізація рівнів соціальних ризиків, пов'язаних із криміналізацією суспільства, наслідками воєнних дій на сході країни, поширенням соціально зумовлених захворювань, зростанням соціальної апатії, збільшенням рівня девіантної поведінки тощо.

Як видно зі структурної схеми (рис. 4), можна виділити декілька агрегованих блоків, які забезпечують, з одного боку, зовнішні умови для розвитку і, як наслідок, можливості активізації чинників потенціалів. По-перше, це параметри безпосередньо макроекономічних показників економічного розвитку: зростання ВВП, фінансова стабілізація, розвиток інноваційної, цифрової та знанневої економіки, зміна її

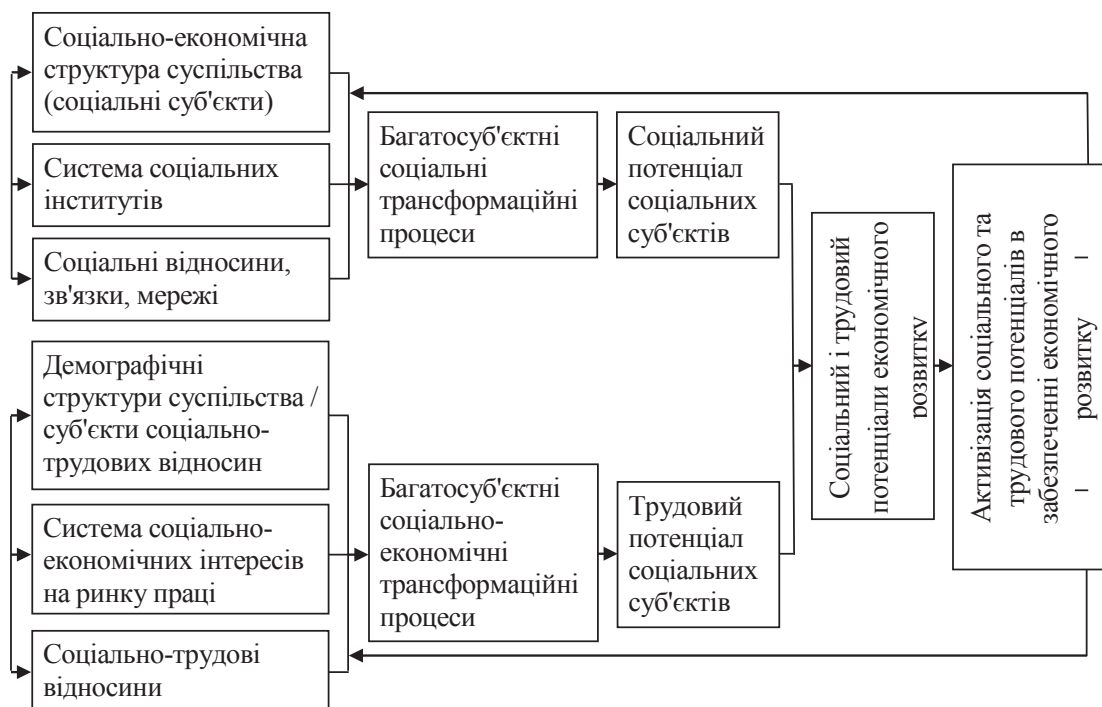

Рис. 3. Активізація соціального та трудового потенціалів у забезпеченні економічного розвитку

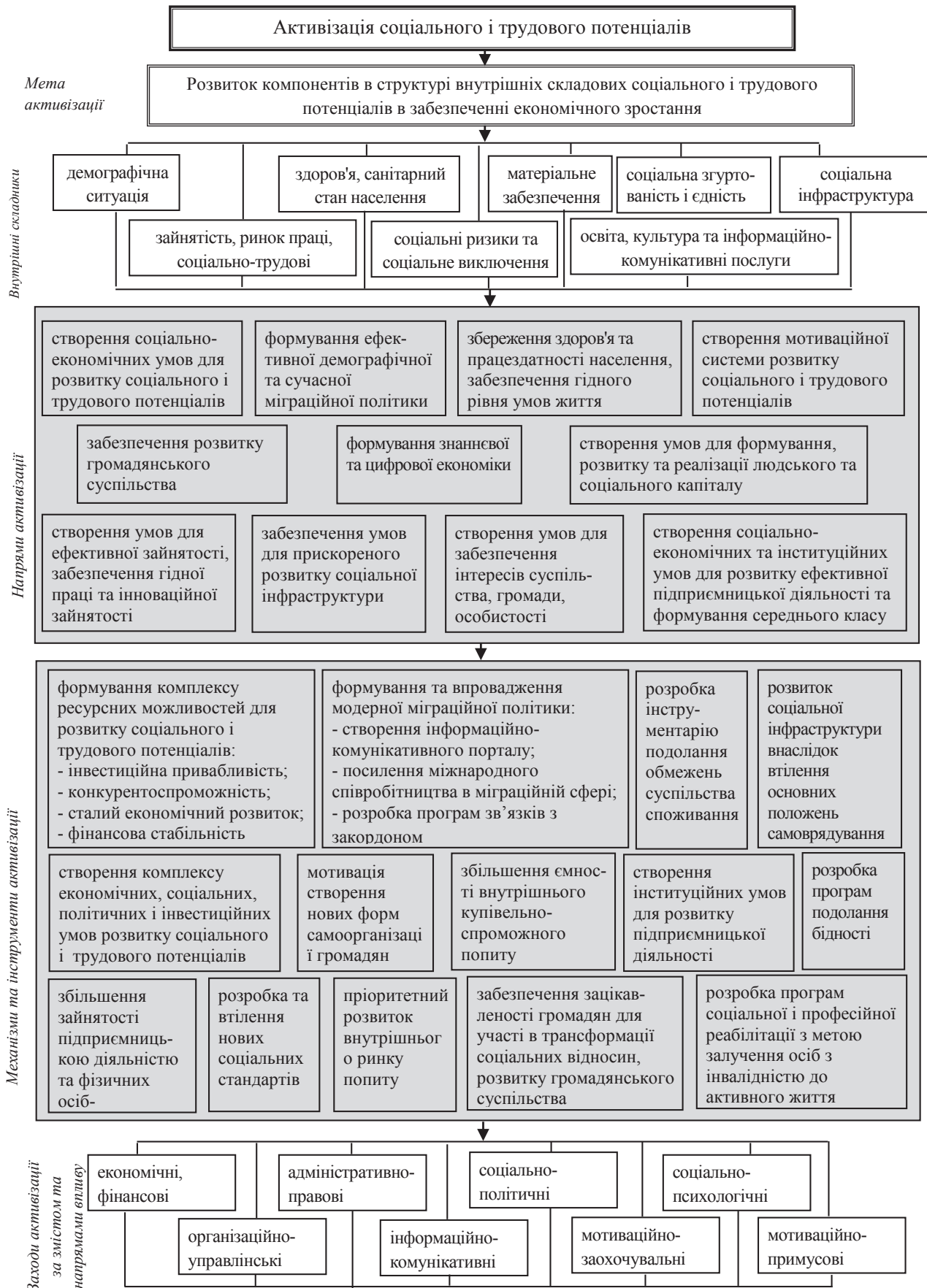

Рис. 4. Структура процесу активізації чинників соціального і трудового потенціалів у забезпеченні економічного зростання

структури та забезпечення збалансованості. У цьому ж блоці доцільно розглядати і демографічний складник у контексті визначення загальних обсягів життєвого та трудового потенціалів.

Тривалість працездатного періоду життя безпосередньо залежить від здоров'я людини, що зумовлює необхідність реформування системи збереження й охорони здоров'я.

За внутрішніми складниками основні напрями активізації чинників соціального та трудового потенціалів у сфері соціально-трудова відносин та зайнятості потребують умов для ефективної продуктивної зайнятості і, відповідно, формування високого освітнього та професійно-кваліфікаційного рівня соціальних ресурсів на підґрунті формування мотиваційного складника, залучення до економічних процесів людських ресурсів високої якості, створення механізмів їх капіталізації в інноваційній і креативній діяльності.

Як наслідок, визначені процеси супроводжуються розвитком ефективної підприємницької діяльності та створюють умови для формування середнього класу в суспільстві, забезпечують зростання рівня доходів населення, гідного рівня життя населення та умов життєдіяльності. З іншого боку, цей складник пов'язаний із необхідністю забезпечення високоякісної освіти, яка зорієнтована на ґрунтовну підготовку у сфері фундаментальних природничих знань, формування високої професійної компетентності, сучасних знань та вмінь у галузі ІТ, володіння базовими управлінськими, юридичними та економічними знаннями й англійською мовою.

Реформування систем охорони здоров'я та освіти має включати суттєве поліпшення та зростання ефективності соціальної інфраструктури, що забезпечуватиме доступність широких верств населення до освітніх та медичних послуг, покращення транспортного сполучення в країні.

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Висока якість людського потенціалу в суспільстві, активізація чинників трудового і соціального потенціалів за принципами інноваційності, сталості та участі всіх верств населення через зайнятість і самозайнятість у високотехнологічних видах економічної діяльності забезпечують можливості економічного зростання на засадах збалансованого сталого розвитку. Наведені в роботі узагальнені напрями активізації чинників соціального і трудового потенціалів у забезпеченні економічного зростання безпосередньо пов'язані зі створенням умов для формування людського, трудового та соціального потенціалів і, як результат, перетворення їх, відповідно, в людський та соціальний капітал. Забезпечення інтеграції суспільства, розвитку громадянського суспільства потребує створення умов для формування соціального потенціалу та його перетворення в соціальний капітал суспільства. Передусім це стосується інституцій, відносин, соціальних норм та цінностей, які формують соціальні риси суспільства, визначають форми й напрями соціальної взаємодії та наявний рівень довіри у соціумі.

На підґрунті врахування національних та регіональних інтересів необхідна реалізація зваженої макроекономічної політики, забезпечення збалан-

сованості між економічними, екологічними та соціальними аспектами життя, більш високий рівень інвестицій, підпорядкування фінансової системи потребам реальної економіки для розроблення та імplementації методів і механізмів активізації соціального та трудового потенціалів.

Подальші дослідження у цьому напрямі будуть присвячені розробленню підходів до оцінки впливу соціального та трудового потенціалів на можливості економічного зростання сталого розвитку.

Бібліографічний список:

1. Соціально-економічний потенціал сталого розвитку України та її регіонів: вектори реального поступу: національна доповідь / за ред. акад. НАН України Е.М. Лібанової, акад. НАН України М.А. Хвесика. Київ: ДУ ІЕПСР НАН України, 2017. 864 с.
2. Потенціал сталого розвитку України на шляху реалізації інтеграційного вибору держави: монографія / О.М. Алимов та ін. Київ: ДУ «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку НАН України», 2014. 520 с.
3. Коваленко А.О. Стратегічне планування сталого розвитку України. Київ: ПрофКнига, 2018. 424 с.
4. Wiesław Sztumski O dalszy rozwój społeczny pokojowy, bezpieczny i korzystny dla ludzi. *Problemy ekorozwoju – Problems of sustainable development*. 2019. Vol. 14. № 2. P. 25–32.
5. Mayavee Singh Social Justice and Sustainable Development. *Problemy ekorozwoju – Problems of sustainable development*. 2019. Vol. 14. № 2. P. 57–62.
6. Соціальний потенціал сталого розвитку: інноваційні механізми формування та використання: монографія / О.І. Амоша та ін. Донецьк: НАН України, Ін-т економіки пром-ті, 2014. 478 с.
7. Сталий розвиток промислового регіону: соціальні аспекти: монографія / О.Ф. Новікова та ін. Донецьк: НАН України, Ін-т економіки пром-ті, 2012. 534 с.
8. Novikova O., Ostafiichuk Ya., Khandii O. Mechanism of strengthening social and labor potential of sustainable development. *Problemy Ekorozwoju Problems of Sustainable Development*. 2019. Vol. 14. № 1. P. 63–72.
9. Цілі сталого розвитку: Україна: Національна доповідь. *Міністерство економічного розвитку і торгівлі України*. 2017. URL: http://www.un.org.ua/images/SDGs_NationalReportUA_Web_1.pdf (дата звернення: 20.06.2019).

References:

1. Libanova E.M. & Khvesyk M.A. (ed.) (2017) *Socialjno-ekonomichnyj potencial stalogoho rozvytku Ukrainy ta jiji rehioniv: vektory realnogho postupu: nacionaljna dopovidj* [Socio-economic potential of sustainable development of Ukraine and its regions: vectors of real progress: national report]. Kyiv: DU IEPPS NAS of Ukraine. (in Ukrainian)
2. Alymov O.M., Lycur I.M., Mykytenko V.V. et al. (2014) *Potencial stalogoho rozvytku Ukrainy na shljakhu realizaciji integracijnogho vyboru derzhavy: monografija* [The Potential of Sustainable Development of Ukraine on the Way to Implement the Integration Choice of the State: Monograph]. Kyiv: DU "Institute of Natural Resources and Sustainable Development of the National Academy of Sciences of Ukraine". (in Ukrainian)
3. Kovalenko A.O. (2018) *Strategichne planuvannja stalogoho rozvytku Ukrainy* [Strategic Planning for Sustainable Development of Ukraine]. Kyiv: ProfKnygha. (in Ukrainian)
4. Wiesław Sztumski (2019) For Further Social Development, Peaceful, Safe and Useful for People. *Problemy ekorozwoju – Problems of sustainable development*. Vol. 14, No 2, pp. 25–32. (in English)
5. Mayavee Singh (2019) Social Justice and Sustainable Development. *Problemy ekorozwoju – Problems of sustainable development*. Vol. 14, No 2, pp. 57–62. (in English)

6. Amosha O.I., Novikova O.F., Antonjuk V.P., Zaloznova Ju.S. et al. (2014) *Socialjnyj potencial stalogho rozvytku: innovacijni mekhanizmy formuvannja ta vykorystannja: monoghracija* [Social Potential for Sustainable Development: Innovative Mechanisms for Formation and Use: Monograph]. Donetsk: Institute of Industrial Economics, NAS of Ukraine. (in Ukrainian)
7. Novikova O.F. (ed.) (2012) *Stalij rozvytok promyslovogho rehionu: socialjni aspekty: monoghr* [Sustainable development of the industrial region: social aspects: monogr.]. Donetsk: Institute of Industrial Economics, NAS of Ukraine. (in Ukrainian)
8. Novikova O., Ostafiichuk Ya. & Khandii O. (2019) Mechanism of strengthening social and labor potential of sustainable development. *Problemy Ekorozwoju – Problems of Sustainable Development*. Vol. 14, No 1, pp. 63–72. (in English)
9. The Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine (2017) *Cili stalogho rozvytku: Ukrajin: Nacionajna dopovidj* [Sustainable Development Goals: Ukraine: National Report]. Available at: http://www.un.org.ua/images/SDGs_NationalReportUA_Web_1.pdf (accessed 20 June 2019). (in Ukrainian)